

ALISHER NAVOIYNING SHARQ TAZKIRACHILIGIDAGI O'RNI**Uzoqova Sarvinoz****Farg'ona davlat universiteti****Filologiya va tillarni o'qitish: o'zbek tili yo'nalishi 2-bosqich talabasi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.20052028>**

Annotatsiya: Mazkur maqolada "Alisher Navoiyning Sharq tazkirachiligidagi o'rni" masalasi tarixiy-adabiy va nazariy jihatdan tadqiq etiladi. Unda Navoiy ijodining tazkira janri shakllanishi va rivojiga qo'shgan hissasi, Sharq adabiy an'anasidagi mavqei hamda adabiy-tanqidiy qarashlar tizimini shakllantirishdagi o'rni yoritiladi. Tadqiqotda, xususan, "Majolis un-nafois" asari asosida shoir va adiblar haqidagi ma'lumotlarni bayon etish tamoyillari, estetik mezonlari va baholash usullari ilmiy tahlil qilinadi. Shuningdek, Navoiy tazkirachilikni oddiy ma'lumotlar yig'indisidan yuksak adabiy-estetik va tanqidiy tizim darajasiga ko'targani asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari Sharq tazkirachiligi tarixini chuqur o'rganish hamda Navoiy ijodiy merosini kengroq talqin etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, Majolis un-nafois, Sharq tazkirachiligi, tazkira janri, adabiy-tanqidiy qarashlar, adabiy-estetik mezonlar, ijodkor shaxsiyati, adabiy meros, tazkira an'ansi, adabiyotshunoslik.

Sharq adabiyoti taraqqiyotida Alisher Navoiyning o'rni beqiyosdir. U nafaqat buyuk shoir, balki yirik adabiyotshunos, mutafakkir va tazkirachi sifatida ham alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, uning tazkirachilik faoliyati Sharq adabiyotida muhim burilish yasagan bo'lib, bu jarayon eng avvalo "Majolis un-nafois" asarida o'z ifodasini topgan.

Mazkur asar turkiy tazkirachilikning ilk mukammal namunasi sifatida e'tirof etiladi. Unda XV asrda Xuroson va unga qo'shni hududlarda yashab ijod qilgan 459 nafar shoir, yozuvchi va olim haqida ma'lumot berilgan. Asar sakkiz majlisdan iborat bo'lib, unda ijodkorlar muayyan tartib asosida – davriy, hududiy va ijtimoiy mezonlarga ko'ra joylashtirilgan. Jumladan, dastlabki majlislarda avval yashab o'tgan shoirlar, keyingi qismda esa Navoiyning zamondoshlari haqida so'z yuritiladi. Ayrim majlislarda Xuroson, Samarqand, Xorazm kabi hududlardan yetishib chiqqan adiblar yoritilgan bo'lsa, alohida majlis temuriylar sulolasiga mansub ijodkorlarga bag'ishlangan.

Majolis un-nafois nafaqat tarixiy-adabiy manba, balki muhim adabiy-tanqidiy asar hamdir. Unda shoirlarning faqatgina hayoti haqida emas, balki ularning bilim darajasi, dunyoqarashi, axloqiy fazilatlar va ijodiy salohiyati haqida ham atroflicha fikr yuritiladi. Har bir ijodkorga berilgan baho uning asarlaridan namunalar bilan asoslanadi. Bu esa Navoiyning tazkirachilikda ilmiylik va xolislik tamoyillariga amal qilganini ko'rsatadi.

Asarda badiiy ijodning nazariy masalalari ham muhim o'rin tutadi. Navoiy mazmun va shakl uyg'unligi, badiiy mahorat va g'oyaviylik masalalariga alohida e'tibor qaratadi. U shoirlarni baholashda nafaqat asarning mazmuniga, balki uning badiiy jihatdan mukammalligiga ham katta ahamiyat beradi.

Bundan tashqari, Majolis un-nafois o'z davrining adabiy muhitini keng va jonli tasvirlab beradi. Unda poetik janrlar, ijodiy yo'nalishlar va adabiy jarayonning rang-barangligi o'z aksini topgan. Asarning sodda va ravon uslubda yozilgani esa uning ilmiy ahamiyati bilan birga badiiy qiymatini ham oshiradi.

Mazkur tazkira keyingi davr adabiyotiga ham katta ta’sir ko’rsatgan. U boshqa tillarga tarjima qilingan va tazkirachilik an’anasining rivojiga sezilarli hissa qo’shgan. Xususan, fors tiliga bir necha bor tarjima qilinishi hamda boshqa tazkirachilar tomonidan unga taqlid qilinishi Navoiyning bu sohadagi nufuzini ko’rsatadi. Natijada, Alisher Navoiy Sharq tazkirachiligining yirik namoyandalaridan biri sifatida e’tirof etiladi.

Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiyning tazkirachilikdagi faoliyati Sharq adabiyotshunosligida yangi bosqichni boshlab bergan. Uning Majolis un-nafois asari esa nafaqat o’z davrining, balki keyingi davrlarning ham muhim ilmiy-adabiy manbasi sifatida qadrlanadi. Bu asar orqali tazkira janri mukammallashib, adabiy-estetik va tanqidiy tafakkurning muhim shakliga aylangan.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Alisher Navoiy. Majolis un-nafois. – Toshkent: G’afur G’ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1980.
2. Alisher Navoiy. Asarlar to’plami (20 jildlik). – Toshkent: Fan nashriyoti, 1987–2002.
3. Oybek. Navoiy. – Toshkent: O’zbekiston davlat nashriyoti, 1945.
4. Vohid Abdulla. O’zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O’qituvchi, 2005.
5. Naim Karimov. Alisher Navoiy va adabiy muhit. – Toshkent: Fan, 1991.
6. O’zbekiston Milliy ensiklopediyasi. – Toshkent: O’zbekiston milliy ensiklopediyasi nashriyoti, 2000–2005.
7. Adabiyotshunoslik bo’yicha ilmiy maqolalar to’plami. – Toshkent: Fan, 2010.